

Туронзамин даргалари

Шеър – изтироб фарзанди, сўзда дард бўлмаса кўнгилга таъсир килмайди, деган гаплар бекиз айтилмаган. Мужрим Обиддининг бевафо дунё, оқибатсиз кишинар мазаммат килиб ёзилган оташин мисраларини ўкир экансиз, бунга яна бир кара ишонч хосил киласиз. Шоир шевъларини чўнг дардиниг сўз оркали гавданирган сурати, чексиз кайтунинг ташбехлар воситасида ифодаланган таърифи, сўнгизсиз ҳасратнинг когозга муҳрланган овозига ўхшатиш мумкин.

МУЖРИМ ОБИД

Мужрим Обид XVIII асрнинг иккичи ярми – XIX асрнинг биринчи чорагидаги Бухоро адабий мухитининг забардаст вакилларидан бири хисобланади. У зулносонайн шоир бўлиб, ҳам туркий, ҳам форсийдаги қалам тегретган. Туркий ижодида Алишер Навоий ва Бобораҳим Машараф, форсий шевъларидаги Мирзо Бедилга издозлиш килган Мужрим Обид ўзбек мумтоз сўз санъати тарихида алоҳида урин туади.

Шоир Вобкент туманинда Кумушкент кишилгига туғилган. Унинг таржимида ҳоли ҳақидаги маълумотлар тўлиқ эмас. Баъзи манбаҳардаги ўзининг исми Обидхўя, отасининг исми эса Миракхўжа эканлиги кайд этилган. У 11 ёшига кадар ўз қишилгига, кейин Бухородаги Марараф мадрасасида тасхис кўради.

Мужрим Обид ҳаёти аштархонийлар сулоласи инқирозга учраб, манғитлар хокимият теласига келган алғов-далғов бир даврда кечди. У манғитлар асосчиси Муҳаммад Раҳим (1747-1758), Амир Дониёл оталик (1758-1785), Амир Шоҳмурод (1785-1800), Амир Ҳайдар (1800-1826)лар хукмронлик қўнган йилларда яшаб, ижод этиди. Шоир асоссан, Амир Шоҳмурод ва Амир Ҳайдар замонида шуҳр топди. У Амир Ҳайдар саройда мубоширлик вазифасида ишлана. Мужрим Обиддининг Амир Ҳайдар на зарига тушишига унга бағишлаб ёзган касидаси сабаб бўлган, деган қарашлар бор. Алиса Мужрим Обиддининг саройга жаҳл этилишида шу даврда амир девонининг бош муншийси сифатида фаолият кўзгатсан забардаст сўз устаси Мирзо Содик Мунзий Жондорийнинг ёрдами катта бўлган, ушбу қасидасини шоир унинг кўл остида ишләётган вактида ёзган бўйни ҳам эхтимолдан холи эмаски, бунга кейинги тадқиқотлар ойини киритади.

У дастлаб Мужрим тахаллуси билан шеърлар ёзган. Мужрим – гунохкор дегани. Ҳудованди карим олдида гунохкорлик мавносида ўзига бу тахаллусини таъланаган. Лекин XIX асрнинг бошларидаги Амир Ҳайдар унга Обид тахаллуси билан шеърлар ёзиши амр этади. Обид – ибодат киливчи, тақвадор демакидир. Гарчандай Обид тахаллуси остида ижод килишига киришган бўлса-да, у Мужрим тахаллусидан ҳам воз кечмagan, кўччилиғи ғазалларидаги ҳар иккала тахаллусни баравар кўллаған.

Мужрим Обид – соҳибdevon шоир. Ўзбекистон Республикаси Фанлар академиясининг Абу Райхон Беруний номидаги Шарқшунослик институти кўнгэсма фондида унинг туркий девонининг уч кўлэзма нусхаси сакланади. Шоирнинг 206 ғазали ўз ичига олган форсий девони мукаммал эмас. Туркий девони 459 ғазал, 82 қитъа ва руబой, 10 мухаммас ва «Ҳасби ҳол» деб номланган маснавийсидан таркиб топган. Муҳаммасларини 7 таси Навоий, биттаси Бедил ғазалига болган. Иккى мустакил муҳаммаснини бири туркий бўлса, иккинчиси форсий. Туркий ва форсий ғазаллар нисбати Мужрим Обиддининг сон жиҳатидан ўзбек адабиётидаги ёзган газал ёзган шоирлардан бири эканлигидан гувоҳлик беради.

Мужрим Обид Шарқ сўз санъатининг пешкадам шоирлари анъанасини давом эттириб, шаклан гўзал, мазмунан тे-ран, бадиий ўюксас асарлар яратди. Уларда гоҳ сўғибна руҳ устунлик килса, гоҳ дунёвий мухаббат талкунларини кўрамиз. Бъаъзида эса ҳаққиёнат ва мажозий ишк тасвirlари ажойиб бир тарзда омухталашиб кетган. Шоир шеърларни оҳорли ва нозига ташбеху тимсолларга бой, услуги содда ва равон, уларда ённи қалб соҳибининг хароратли нафаси сезилиб турарди.

Майлумки, ишк дардига даво йўкли-

ги, унинг олдида табиб ҳам охизлиги хусусида Шарқ мумтоз шеъриятида «кўб ва хўб» ёзилган. Мана бу байтида шоир айни фикрини ижобий ривоҷлантириб, ишк дардига келгандаги табибинг заифи музтаригини-ку бир четта кўйинг, бу борада ҳеч нарсага ярамаслигини кўриб, хатто давонинг ўзи ҳам зор йиглайди, дейди:

Сўрарман ҳар табибин: «Ишк дардига даво борму?»

Табиб армонда қолгай, ҳоли зоримга даво йилгар.

Шоирнинг халқона содда ва самимий услугда ёзилган «Ёргинамни бир кўрсам» радифи гўзал газали эса кўшиқка айланни, кўп йиллардан бўён севиб ижро этиб келинади:

Кўнглим очилур гулдек ёргинамни бир кўрсам.

Хизмат айларам кулдек ёргинамни бир кўрсам.

Ул махий пари-пайкал, илгода зару зевар, Ҳар каломи жонпарвар, ёргинамни бир кўрсам.

Тоза дилбарим келсун, меҳрпарварим келсун, Шури маҳшарим келсун, ёргинамни бир кўрсам.

Орази чаман оро, кўнгли пораи хоро, Шони-шавкати доро, ёргинамни бир кўрсам.

Ҳар замон чекарман дод, ёримни килурман ёд, Оху нола фарёд, ёргинамни бир кўрсам.

Мужрими адойи ман, зори бенавои ман, Кийда адойи ман, ёргинамни бир кўрсам.

Шоирнинг 7 нафар фарзанди – иккичи ўғили беш қизи бўлган. Лекин у амалидан айрилиб, маошиз колгач, хотини ҳам, болалари ҳам унга қарамал қўйинади. Ана шу даврдан бошлаб унинг ижодида ҳасрат-шикоят оҳанглари кучайди: амир-амалдорлар ёзилигида унинг истеъдоду фрайтидан фойдаланиб, кариғинида бир четта суруб кўйилади; пултопи турганида ёнда парвона бўлган айлию фарзандларни маошиз колгач, уни ташхалб кетдилади; бирор наф кўриши илникинни қолмагач, дўсту якинларни ҳам ундан узоқлашидил. Шу тарпи, шоир умрингин шомида оиласиз, ишлиз, дўсту якинларни ҳам ундан узоқлашидил. Шоирнинг 7 нафар фарзанди, ҳоли зоримга даво борму?»

Шоирнинг 7 нафар фарзанди – иккичи ўғили беш қизи бўлган. Лекин у амалидан айрилиб, маошиз колгач, хотини ҳам, болалари ҳам унга қарамал қўйинади. Ана шу даврдан бошлаб унинг ижодида ҳасрат-шикоят оҳанглари кучайди: амир-амалдорлар ёзилигида унинг истеъдоду фрайтидан фойдаланиб, кариғинида бир четта суруб кўйилади; пултопи турганида ёнда парвона бўлган айлию фарзандларни маошиз колгач, уни ташхалб кетдилади; бирор наф кўриши илникинни қолмагач, дўсту якинларни ҳам ундан узоқлашидил. Шу тарпи, шоир умрингин шомида оиласиз, ишлиз, дўсту якинларни ҳам ундан узоқлашидил. Шоирнинг 7 нафар фарзанди, ҳоли зоримга даво борму?»

Шоир ўз шеърларидаги халқона ташбехлар, образли сўз ва иборалардан ҳам маҳорат билан фойдаланиди. Чунчии, бойкуш – вайроналар шохи, айни пайтада, ганжининг манзили ҳам вайронна. Кимсасиз колган Мужрим Обид ўзини бойкушга, хароба кубласини вайронага ўхшатади. Фарқ шундак, бойкуш баҳил бўлса, у саҳиҳ, вайронада ганж бўлса, унинг уйида факат дарду алам бор:

Ҳар кима дарду алам даркор, келсун – манда бор, Ҷўғзи олийхимматам, бу ганж вайронимдадур.

Шундай қилиб, Шарқ мумтоз сўз санъатининг ишни ташбехлар, образли сўз ва иборалардан ҳам маҳорат билан фойдаланиди. Чунчии, бойкуш – вайроналар шохи, айни пайтада, ганжининг манзили ҳам вайронна. Кимсасиз колган Мужрим Обид ўзини бойкушга, хароба кубласини вайронага ўхшатади. Фарқ шундак, бойкуш баҳил бўлса, у саҳиҳ, вайронада ганж бўлса, унинг уйида факат дарду алам бор:

Ҳар кима дарду алам даркор, келсун – манда бор, Ҷўғзи олийхимматам, бу ганж вайронимдадур.

Шундай қилиб, Шарқ мумтоз сўз санъатининг ишни ташбехлар, образли сўз ва иборалардан ҳам маҳорат билан фойдаланиди. Чунчии, бойкуш – вайроналар шохи, айни пайтада, ганжининг манзили ҳам вайронна. Кимсасиз колган Мужрим Обид ўзини бойкушга, хароба кубласини вайронага ўхшатади. Фарқ шундак, бойкуш баҳил бўлса, у саҳиҳ, вайронада ганж бўлса, унинг уйида факат дарду алам бор:

Ҳар кима дарду алам даркор, келсун – манда бор, Ҷўғзи олийхимматам, бу ганж вайронимдадур.

Шоирнинг 7 нафар фарзанди – иккичи ўғили беш қизи бўлган. Лекин у амалидан айрилиб, маошиз колгач, хотини ҳам, болалари ҳам унга қарамал қўйинади. Ана шу даврдан бошлаб унинг ижодида ҳасрат-шикоят оҳанглари кучайди: амир-амалдорлар ёзилигида унинг истеъдоду фрайтидан фойдаланиб, кариғинида бир четта суруб кўйилади; пултопи турганида ёнда парвона бўлган айлию фарзандларни маошиз колгач, уни ташхалб кетдилади; бирор наф кўриши илникинни қолмагач, дўсту якинларни ҳам ундан узоқлашидил. Шу тарпи, шоир умрингин шомида оиласиз, ишлиз, дўсту якинларни ҳам ундан узоқлашидил. Шоирнинг 7 нафар фарзанди, ҳоли зоримга даво борму?»

Шоирнинг 7 нафар фарзанди – иккичи ўғили беш қизи бўлган. Лекин у амалидан айрилиб, маошиз колгач, хотини ҳам, болалари ҳам унга қарамал қўйинади. Ана шу даврдан бошлаб унинг ижодида ҳасрат-шикоят оҳанглари кучайди: амир-амалдорлар ёзилигида унинг истеъдоду фрайтидан фойдаланиб, кариғинида бир четта суруб кўйилади; пултопи турганида ёнда парвона бўлган айлию фарзандларни маошиз колгач, уни ташхалб кетдилади; бирор наф кўриши илникинни қолмагач, дўсту якинларни ҳам ундан узоқлашидил. Шу тарпи, шоир умрингин шомида оиласиз, ишлиз, дўсту якинларни ҳам ундан узоқлашидил. Шоирнинг 7 нафар фарзанди, ҳоли зоримга даво борму?»

Шоирнинг 7 нафар фарзанди – иккичи ўғили беш қизи бўлган. Лекин у амалидан айрилиб, маошиз колгач, хотини ҳам, болалари ҳам унга қарамал қўйинади. Ана шу даврдан бошлаб унинг ижодида ҳасрат-шикоят оҳанглари кучайди: амир-амалдорлар ёзилигида унинг истеъдоду фрайтидан фойдаланиб, кариғинида бир четта суруб кўйилади; пултопи турганида ёнда парвона бўлган айлию фарзандларни маошиз колгач, уни ташхалб кетдилади; бирор наф кўриши илникинни қолмагач, дўсту якинларни ҳам ундан узоқлашидил. Шу тарпи, шоир умрингин шомида оиласиз, ишлиз, дўсту якинларни ҳам ундан узоқлашидил. Шоирнинг 7 нафар фарзанди, ҳоли зоримга даво борму?»

Шоирнинг 7 нафар фарзанди – иккичи ўғили беш қизи бўлган. Лекин у амалидан айрилиб, маошиз колгач, хотини ҳам, болалари ҳам унга қарамал қўйинади. Ана шу даврдан бошлаб унинг ижодида ҳасрат-шикоят оҳанглари кучайди: амир-амалдорлар ёзилигида унинг истеъдоду фрайтидан фойдаланиб, кариғинида бир четта суруб кўйилади; пултопи турганида ёнда парвона бўлган айлию фарзандларни маошиз колгач, уни ташхалб кетдилади; бирор наф кўриши илникинни қолмагач, дўсту якинларни ҳам ундан узоқлашидил. Шу тарпи, шоир умрингин шомида оиласиз, ишлиз, дўсту якинларни ҳам ундан узоқлашидил. Шоирнинг 7 нафар фарзанди, ҳоли зоримга даво борму?»

Шоирнинг 7 нафар фарзанди – иккичи ўғили беш қизи бўлган. Лекин у амалидан айрилиб, маошиз колгач, хотини ҳам, болалари ҳам унга қарамал қўйинади. Ана шу даврдан бошлаб унинг ижодида ҳасрат-шикоят оҳанглари кучайди: амир-амалдорлар ёзилигида унинг истеъдоду фрайтидан фойдаланиб, кариғинида бир четта суруб кўйилади; пултопи турганида ёнда парвона бўлган айлию фарзандларни маошиз колгач, уни ташхалб кетдилади; бирор наф кўриши илникинни қолмагач, дўсту якинларни ҳам ундан узоқлашидил. Шу тарпи, шоир умрингин шомида оиласиз, ишлиз, дўсту якинларни ҳам ундан узоқлашидил. Шоирнинг 7 нафар фарзанди, ҳоли зоримга даво борму?»

Шоирнинг 7 нафар фарзанди – иккичи ўғили беш қизи бўлган. Лекин у амалидан айрилиб, маошиз колгач, хотини ҳам, болалари ҳам унга қарамал қўйинади. Ана шу даврдан бошлаб унинг ижодида ҳасрат-шикоят оҳанглари кучайди: амир-амалдорлар ёзилигида унинг истеъдоду фрайтидан фойдаланиб, кариғинида бир четта суруб кўйилади; пултопи турганида ёнда парвона бўлган айлию фарзандларни маошиз колгач, уни ташхалб кетдилади; бирор наф кўриши илникинни қолмагач, дўсту якинларни ҳам ундан узоқлашидил. Шу тарпи, шоир умрингин шомида оиласиз, ишлиз, дўсту якинларни ҳам ундан узоқлашидил. Шоирнинг 7 нафар фарзанди, ҳоли зоримга даво борму?»

Шоирнинг 7 нафар фарзанди – иккичи ўғили беш қизи бўлган. Лекин у амалидан айрилиб, маошиз колгач, хотини ҳам, болалари ҳам унга қарамал қўйинади. Ана шу даврдан бошлаб унинг ижодида ҳасрат-шикоят оҳанглари кучайди: амир-амалдорлар ёзилигида унинг истеъдоду фрайтидан фойдаланиб, кариғинида бир четта суруб кўйилади; пултопи турганида ёнда парвона бўлган айлию фарзандларни маошиз кол